

Forskeretik

Nævningsformand Hans Henrik Brydenscholt & overlæge Nils Holger Axelsen

Statens Serum Institut, Klinisk Biokemisk Afdeling

Det er velkendt, at forskellige fag har ordninger, der gennem disciplinærnavn af en eller anden karakter søger at sikre, at fagets etiske krav til dets udøvere holdes i hævd. Det gælder inden for akademiske fag, men det gælder også for andre faggrupper, der med en dommer som formand og ligeværdig repræsentation fra forbrugerside sørger for, at god skik inden for faget respekteres af fagets udøvere. Erfaringen siger, at normerne i et sådant selvregulerende organ sættes ganske højt. Fagets repræsentanter har ikke respekt for dem, der springer over, hvor gærdet er lavest.

Inden for det sundhedsfaglige område blev der ved loven om sundhedsvæsenets centralstyrelse fra 1987 indført Sundhedsvæsenets Patientankenævns med en dommer som formand. Herved blev der skabt et uafhængigt organ, der kan tage stilling til patientklager vedrørende den sundhedsfaglige virksomhed.

Ved siden af dette organ har man siden 1992 haft et lovbaseret videnskabsetisk komitesystem, der skal beskytte forsøgspersoner, samtidig med at der sikres mulighed for udvikling af ny, værdifuld viden.

Disse ordninger skabte imidlertid ikke i sig selv nogen sikkerhed for, at sundhedsfaglige forskere levede op til acceptable videnskabelige normer. Under indtryk af en række afsløringer af videnskabelig uredelighed især i USA tog Statens Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd (SSVF) derfor i 1991 initiativ til, at spørgsmålet blev underkastet en nærmere belysning. Redegørelsen »Videnskabelig uredelighed og god videnskabelig praksis« [1] førte til, at forskningsrådet som en forsøgsordning nedsatte Udvalget Vedrørende Videnskabelig Uredelighed (UVVU). Medlemmerne var anerkendte forskere, og formanden var landsdommer.

Ideen med UVVU var at få etableret et undersøgelsesorgan, hvortil personer, der ikke mente, at forskere levede op til forudsatte videnskabelige krav, kunne henvende sig. Det skulle dreje sig om en adfærd, som forfalskede eller forvred det videnskabelige budskab eller på falsk grundlag fremhævede en forskers indsats, og der blev nævnt en række eksempler. For at en adfærd kunne karakteriseres som videnskabeligt uredelig, skulle forskeren endvidere subjektivt have handlet forsætligt eller groft uagtsomt.

Det var helt fra UVVU's nedsættelse klart, at der ved siden af uredelig adfærd, der berører det videnskabelige budskab,

findes andre tilfælde, hvor en undersøgelse vil vise, at en indklaget klart har overtrådt de i forskerverdenen almindeligt accepterede normer for god forskningsskik. Fandt man, at dette var tilfældet, gav UVVU udtryk for det i sin afgørelse. Også i tilfælde, hvor der foreligger forhold, der berører det videnskabelige budskab, men hvor forskeren ikke har handlet med den i uredelighedsdefinitionen krævede onde tro, har UVVU i sine afgørelser givet udtryk for den skete afvigelse fra god videnskabelig skik.

SSVF udtrykte ved forsøgsperiodens udløb tilfredshed med UVVU's virksomhed, og i 1999 blev UVVU et permanent offentligt organ knyttet til Forskningsstyrelsen, og der blev oprettet yderligere to udvalg (et udvalg for naturvidenskab, jordbrugs- og veterinærvidenskab og et udvalg for samfundsmæssig og humanistisk forskning), så hele det videnskabelige felt fremover under navnet Udvalgene Vedrørende Videnskabelig Uredelighed (fortsat benævnt UVVU) blev dækket af tre fagudvalg med samme formand og sekretariat. UVVU har siden 1993 behandlet en lang række klager, som der i anonymiseret form er redegjort for i de årlige beretninger. Årsberetningerne indeholder endvidere artikler, der belyser udvalgte emner, herunder den internationale udvikling på området. I 1998 udgav UVVU »Vejledninger i god videnskabelig praksis«, der har været stærkt efterspurgt [2].

Når UVVU modtager en klage tages der først stilling til, om sagen falder inden for UVVU's arbejdsområde. Hvis dette er tilfældet, foretages der sædvanlig forvaltningsretlig kontraktion, dvs. partshøring, hvor indklagede og klageren får lejlighed til at kommentere den andens indlæg. På dette grundlag kan nogle sager afgøres, mens andre kræver nøjere undersøgelse. En nøjere undersøgelse kan enten foretages af et eller flere medlemmer af UVVU, der kommer med indstilling til den samlede faggruppe, eller gennem nedsættelse af et ad hoc-udvalg med deltagelse af eksterne sagkyndige. Sagens parter orienteres i så fald om ad hoc-udvalgets sammensætning og kan fremkomme med bemærkninger hertil. Ad hoc-udvalgets redegørelse fremsendes til sagens parter, som kan kommentere den, specielt for så vidt angår redegørelsens oplysninger om faktiske forhold, inden UVVU træffer afgørelse i sagen.

Det er af betydning, at UVVU i Danmark er et centralt organ. Herved forebygges habilitetsproblemer, og det undgås, at der etableres uens opfattelser f.eks. ved forskellige universiteter. Det er også vigtigt, at der kan indsamles erfaring og herunder holdes effektivt øje med udviklingen i andre lande.

Det skal understreges, at UVVU ikke kan træffe retligt bindende afgørelser. Såfremt UVVU konstaterer, at der i en kon-

kret sag foreligger videnskabelig uredelighed kan udvalget efter reglerne:

- Orienter den indklagedes arbejdsgiver
- Henstille, at det pågældende videnskabelige arbejde trækkes tilbage
- Foretage anmeldelse til vedkommende offentlige myndighed, som fører tilsyn med området
- Foretage politianmeldelse, når der er tale om en strafbar lovovertrædelse
- Efter særlig anmodning fra en ansættelsesmyndighed udtale sig om et eventuelt sanktionsvalg.

Det er sket, at UVVU har orienteret en udenlandsk arbejdsgiver om udfaldet af en sag, og det er også sket, at udvalget har bevirket, at et videnskabeligt arbejde er blevet trukket tilbage; men der er her tale om helt ekstraordinære tilfælde. Det normale er, at UVVU blot træffer en begrundet afgørelse som meddeles klager og indklagede. Så er det op til parterne, hvorledes de vil bruge afgørelsen.

Selv om UVVU ikke kan træffe retligt bindende afgørelser, er det åbenbart, at de afgørelser, der træffes, kan være af afgørende betydning for en forskers fremtidsmuligheder. Udvalgenes beslutninger søges truffet i enighed, og i alle hidtil afgjorte sager har der været et enigt udvalg bag afgørelsen. Dette har givetvis understøttet UVVU's autoritet.

UVVU kan kun behandle sager, der rejses ved klage til udvalgene. Dvs. at UVVU ikke på egen hånd kan tage en sag op, f.eks. på grundlag af avisartikler. En person kan dog – som det er sket i praksis – anmode om at få en sag behandlet med henblik på at blive rensat for verserende rygter.

En sag skal have betydning for dansk forskning. Hvis det på forhånd må anses for usandsynligt, at der kan gives klager medhold, skal sagen afvises.

Ud fra almindelige retssikkerhedssynspunkter har UVVU indtaget det standpunkt, at man ikke kan respektere en anmelders ønske om at optræde anonymt.

Et særligt og efter udenlandske erfaringer vanskeligt problem er en klagers (*whistleblower's*) beskyttelse mod kollegers og institutioners forfølgelse. UVVU har dog ikke i sin egen praksis været præsenteret for problemet.

Et spørgsmål, der har givet anledning til en del vanskeligheder, er forretningsordenens regler om at: »Udvalget henstiller til parterne, at en sag behandles fortroligt, indtil der foreligger en afgørelse. Udvalget vil medens en sag behandles ikke give udenforstående, herunder pressen, oplysninger om sagen. Begæres der aktindsigt i umiddelbar tilknytning til en sags afgørelse, vil anmodningen normalt blive imødekommet. Afgjorte sager omtales i øvrigt i Årsberetningen i anonymiseret form medmindre ganske særlige forhold tilsiger, at offentligheden gøres bekendt med identiteten på de involverede«.

Parterne i en sag om videnskabelig uredelighed kan lade sig bistå af bisiddere. Det sker, at indklagede lader sig repræ-

sentere af en advokat, men det skulle egentlig være ganske overflødig. UVVU's virksomhed udøves under den såkaldte officialmaksime, hvorefter udvalget undersøger klager, og selv har pligt til at tilvejebringe alle relevante oplysninger. Herved ligner en sag for UVVU de sager, der behandles ved de talrige forbrugerklage- og ankenævn, mens den adskiller sig fundamentalt fra en civil retssag, hvor parterne selv har ansvaret for at få sagen belyst og fremlagt.

Det skal afslutningsvis nævnes, at mens UVVU's virksomhed igennem den første halve snes år ikke har givet anledning til nogen særlig offentlig omtale, gav en afgørelse, Udvalgene Vedrørende Videnskabelig Uredelighed traf i begyndelsen af 2003 i en klagesag vedrørende *Bjørn Lomborg's* bog »The Skeptical Environmentalist«, anledning til betydelig offentlig debat. Afgørelsen blev indbragt for Videnskabsministeriet, idet det blev gjort gældende, at UVVU havde begået fejl i sagsbehandlingen og ikke havde ret til at bruge kriteriet at handle i strid med god videnskabelig skik i sine afgørelser. Denne sag er ved udfærdigelsen af nærværende artikel (november 2003) fortsat verserende.

Sagen gav anledning til, at Forskningsstyrelsen nedsatte en arbejdsgruppe, der skulle se på, om der var behov for ændring af det regelgrundlag, UVVU arbejder efter. Arbejdsgruppen har foreslået nogle justeringer, navnlig således at der skal ske en vis opstramning af uredelighedsbegrebet og en arbejdsdeling mellem UVVU og etikkomitéer på de enkelte forskningsinstitutioner, således at sidstnævnte skulle behandle de mindre alvorlige sager, mens UVVU skulle koncentrere sig om de alvorligste uredelighedssager. Arbejdsgruppen anbefaler i øvrigt, at der sættes fokus på retningslinjer for god videnskabelig skik i overensstemmelse med den internationale udvikling [3]. Det er endvidere blevet foreslået, at formanden for UVVU ikke skal være en dommer, men som de øvrige medlemmer en forsker. Arbejdsgruppen foreslår ikke i øvrigt principielle ændringer i UVVU's struktur. Også samfundsforskere vil således efter forslaget fortsat være underkastet ordningen.

Arbejdsgruppens rapport har været sendt til høring, og også UVVU har udtalt sig. Men heller ikke her foreligger der i skrivende stund en stillingtagen fra ministeriets side. Der er dog ingen tvivl om, at UVVU fortsat vil bestå, og der er ingen grund til at tvivle på, at den stærke opbakning, udvalgene har haft fra sundhedsvidenskaberne, ikke fortsat gør sig gældende.

Korrespondance: *Nils Holger Axelsen*, Klinisk Biokemisk Afdeling, Statens Serum Institut, Artillerivej 5, DK-2300 København S. E-mail: na@ssi.dk

Antaget: 27. april 2004

Interessekonflikter: Ingen angivet

Litteratur

1. Andersen D, Attrup L, Axelsen N, Riis P. Videnskabelig uredelighed og god videnskabelig praksis. København: Statens Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd, 1992.
2. Vejledninger i god videnskabelig praksis. København: Udvalget Vedrørende Videnskabelig Uredelighed, 1998.
3. Axelsen N. Den internationale udvikling. UVVU: Årsberetning 2002. København: Forskningsstyrelsen, 2003:19-35.